

Goethes polemiske alternativ til Thorvaldsens udsmykning af Vor Frue Kirke

af Leif Ludwig Albertsen

Det følgende er ikke et fund endsige en dristig tese. Materialet har foreligget trykt i halvandet hundrede år, og der hersker ingen tvivl om tolkningen. Men Goethes artikel¹ er lidet påagtet og kan måske vise nogle eksistentielle og økonomiske grænser for Dansk Guldalder.

Sophus Bauditz lader i *Absalons Brønd* Berner opregne åndens stormænd: han nævner Shakespeare og Linné, Goethe og Thorvaldsen og lader i øvrigt listen stå åben. Dette er ikke nogen nationalt centreret bemærkning og heller ikke nogen medlemsliste over en eliteklub. Thorvaldsen var og er en europæisk instans helt uden om Shakespeare, Linné og Goethe. Goethe er inspireret af Shakespeare og Linné, men har kun kommenteret Thorvaldsen denne ene gang, endog uden navns nævnelse. Men der er som sagt aldrig ytret tvivl om, hvem der menes.

Goethes kendskab til og interesse for Danmark var yderst begrænset. Det første møde med danskerne var uheldigt. Goethe ville studere hos professor Gellert i Leipzig, men de koncentrerede sig om betalt særundervisning for brødrene Reventlow, der just også var i staden. Senere har Goethe ytret sig om, hvordan danskere er. Det sker i *Wilhelm Meisters Lehrjahre*, hvor man planlægger og gennemfører en Hamletopførelse. Goethe vender sig her imod – eller lader sin hovedperson vende sig imod – den herskende opfattelse af Hamlet som tynd og sort, nervøs og sitrende. For Hamlet er jo dansker, og det vil ifølge Goethe sige, at han er lys, fed og dvask. Endelig kan det nævnes, at Goethe jo fik besøg af en dansker, nemlig Oehlenschläger, som han kaldte en nordisk bjørn og ret hurtigt mistede interessen for, efter at han havde moret sig over det poetisk kreative element i de fejl, Oehlen-

schläger lavede i det tyske. Ret meget mere er der ikke at sige om Goethe og Danmark. Emnet Danmark og Goethe, altså interessen den modsatte vej, er omfattende, men berører senere tider. Mens Goethe levede, var han alt for uanstændig for den finere danske smag. Måske vil den også vende sig mod Goethes forslag til en plastisk fremstilling af Kristus selvtrettende.

At fremstille en gruppe på tolv centreret om noget andet og højere kendes jo til alle tider. Det kan så gøres mere eller mindre fantasifuldt. Lad mig minde om et par tekster af H.C. Andersen. *Tolv med Posten* fremstiller årets måneder med de forventede attributter (hvor man kan hitte på sådanne). At netop forventede attributter er noget kedsommeliggørende noget, er en af Goethes teser. Andersens *Det Utroligste* rummer nok lidt mere dybde; i skildringen af det store mekaniske ur, hvor der sker noget hver time, slipper vi imidlertid ikke for det rene kældermandsvid: klokken slår otte, og så kommer der et munkekor og synger »Ottesang«. Dette kun som eksempel. Og så Andersen producerede stundom for at leve, og det er der, Goethe peger på et problem.

Grupper på tolv apostle har vi mange steder, lad mig nævne de tolv i Güstrow af billedsnideren Claus Berg, som vi har vænnet os til at regne for en af vore. Claus Berg ser ud til at have været troende og tænke på lidelse og transcendens; Thorvaldsen i den københavnske Frue Kirke fremstiller med samme grad af indføling apostle, filosoffer eller hedenske guder, – men Goethe! Han udnytter kristendommens vitale muligheder uden på nogen måde at respektere den kristne kirke.

Hvad skal dog billedhuggeren gøre, spørger

Goethe. Hvordan skal han finde individuelle karakterer til disse tolv mere eller mindre kendte skikkelser? Ja han kan udstyre dem med deres respektive marterredskaber, typisk Andreas med sit aparte kors, men siger det nogen noget udover identifikationsmuligheden, der forbliver ligegyldig? Resultatet bliver en række pæne, men intetsigende, muskuløse mænd draperet med masser af lagenstof. Formentlig havde Thorvaldsen ikke dybere eksistentielle interesser i emnet.

Men han havde naturligvis økonomiske interesser. Og der siger så Goethe: hvad skal det til at misbruge billedhuggertalenter således? Billedhuggeren vil jo kvie sig ved at sige nej til en så stor ordre, hvor dum den ellers er.

Goethe brød sig absolut også selv om at tjene penge, og i sådanne sammenhæng gik han på akkord med mangt og meget. Men her kan han slå fantasien løs, lidt ligesom at Haydn er mere modig i sine klaversonater, der er billige at trykke og sowieso skal købes af hans elever, end i sine symfonier, hvor der står årsindtægter på spil. Goethe foreslår:

På nordsiden:

1. Adam i fuldkommen menneskelig kraft og skønhed, med skind om hofterne, alvorlig og vemodigt smilende. Hans venstre hånd hviler på en spade, sin højre lægger han på Abels hoved; denne fremstilles ikke sentimentalt, men sund og djærv. I baggrunden vrider Kain halsen om på et par drager.

2. Noa, som vinbonde, let påklædt, men mere civiliseret end Adam, med en vinklase i den ene og et bæger i den anden hånd, ansigtet ædelt og med tegn på lettere beruselse. Tilfreds sikkerhed, velbehag, vished om at han kan hjælpe mennesker til en vis tidsbegrænset salighed.

3. Moses, dog vel siddende, for vi kan jo ikke nytænke efter Michelangelo.

4. David, men skal han være den unge hyrde, lykkeridderen, helten, sangeren, kongen eller kvindebedåreren? Kun den geniale kunstner kan forene alt dette i en og samme person.

5. Esaias, fyrstesøn, patriot og profet, værdig

og advarende. Godt ville det være, om nogen kunne oplyse om den tids klædedragt.

6. Daniel, og ham kender vi bedre: munter, velproportioneret ansigt, langt krøllet hår, slank og yndefuld, entusiastisk. Han er den sidste før Kristus og bør afbildes med sit ansigt drejet hen imod denne, ligesom forud-anende.

Hvis vi træder ind i en basilika og har disse figurer på venstre side, møder vi på østvæggen Kristus selv.

Kristus skal ses, som han opstår af graven, guddommelig og nøgen, mens ligklæderne glider af ham. Det skylder vi ham, som vi så ofte har fremstillet i nøgen lidelse. På den tredje side, sydsiden, finder vi følgende figurer:

8. Apostlen Johannes, med rundt ansigt, lokker og mere velnæret end Daniel: for Daniel længtes i kærlighed efter det højeste, og Johannes har fået sin elskov opfyldt.

En indskudt kommentar vil måske være gavnlig på dette sted. Det moderne menneske spørger: mener Goethe dermed, at der bestod et homoseksuelt forhold mellem Johannes og Jesus, – ja eller nej? Svaret i erotiske sager er hos Goethe altid det undvigende både-og. Oppe og nede, åndeligt og kødeligt er en enhed for Goethe som i øvrigt også for kristendommen. Det var dette (ikke Goethes private

7. Kristus	
6. Daniel	8. Apostlen Johannes
5. Esaias	9. Evangelisten Matthæus
4. David	10. Høvedsmanden fra Kapernaum
3. Moses	11. Maria Magdalena
2. Noa	12. Paulus
1. Adam	13. Simon Peter

leben, som vi ved meget lidt om) der forargede bl.a. i Danmark, så selv Baggese med al sin egen parfumerede utroskab scorede stemmer på at hænge Goethe ud som tarvelig erotikker. Altså: hvad der er åndelig, og hvad der er korporlig elskov, skal lades flydende ligesom grænsen mellem den himmelske salighed og så den jordiske, som Noa garanterer med sine våde varer. Vi kommer til yderligere materiale nedenfor. I dette indskud vil jeg imidlertid også kommentere den næste figur Matthæus. Goethe lader Matthæus skrive, hvorledes Jesus-barnet bliver tilbudt af både hyrder og konger. Nu bortset fra at det ikke var konger, men vise mænd, så er Matthæus jo netop den, der fremstiller Jesus som den kongefødte og slet ikke er inde på noget om hyrder. Det er en idé hos Lukas, der giver Jesus en ganske anden stamtavle og vil vise, hvordan Jesus kommer helt nede fra med krybbe osv. Læg mærke til, at Goethe, der ellers anså sig selv for bibelkritiker (han har skrevet om de ti bud og var nærmest imod), blander de to inkommensurable juleevangelier sammen ligesom de ulærde mennesker. Men til statuelisten:

9. Evangelisten Matthæus, alvorlig, stille, med en tavle i venstre og en griffel i højre, kigger på det billede, han skal beskrive: en genius viser ham et relief, hvor man ser Jesus-barnet blive tilbudt af hyrde og konge. Hele billedet skal være et modbillede til Moses; medens Moses kommer med en færdig lov, der allerede er hugget i sten, prøver Matthæus at indfange den levende handling.

10. Hovedsmanden fra Kapernaum, for han var den første blandt de troende, der opsøgte mirakelmanden ikke for at hjælpe en slægtning, men for at hjælpe en af sine gode tjenere (dette ganske vist kun i versionen hos Matthæus i det 8.). Da vi tilstræber variation, er hovedsmanden i romersk kostume, der er så klædeligt. Han er stærk, klog og imødekommende.

11. Maria Magdalena siddende, med de flasker med salve, som hun ville salve Frelserens fødder med: kulminationen af yndefuld fromhed.

12. Paulus som den første store lærer. Almindeligvis afbildes han med et sværd, men vi er enige om ikke at komme med alle disse marterinstrumenter og ønsker os hellere en udtryksfuld stilling, hvor han ligesom danner et modstykke til Esaias.

13. Simon Peter, – at lave et billede af ham kræver, at det sker i ånd og sandhed.

Goethe, som her er gengivet stærkt forkortet, fortsætter, at vi altså stående i vedkommende basilika i midten har den uforlignelige, straks på højre hånd Simon Peter måske med nøgle som den der modtager eller låser af, i øvrigt gamle testamente til venstre og nye til højre, en stor mangfoldighed, men også referencer, mellem Adam og Noa, Moses og Matthæus, Esaias og Paulus, Daniel og Johannes. David og Maria Magdalena refererer direkte til Jesus, idet David ser stolt på sin efterkommer, og Maria Magdalena glæder sig over at have fundet nogen, der er hendes store kærlighed værdig. Kristus selv står kun i forbindelse med sin himmelske fader. Ideen med at fremstille ham, ret som ligklæderne synker af ham, vedgår Goethe at være af anden opfindelse end hans egen, men, som han siger: en god idé bliver ikke ringere af at blive gentaget.

Såvidt Goethes forslag. Lad os nu foretage det tankeeksperiment, at Goethe havde hørt om projektet for Vor Frue Kirke tidsnok til at gå konstruktivt ind i planlægningsfasen. Ville han så have haft mulighed for at gøre sine ideer gældende? Næppe, og der er to grunde, begge nævnt ovenfor:

Først er der altid økonomien. Ingen offentlig instans med den sans for egen værdighed, uden hvilken en politiker eller tjenestemand står i fare for at miste sin stilling og dermed sin egen økonomi, ville have turdet give sit minde til et projekt, der i den grad sprængte den hidtidige Danske Guldalders borgerlighed.

Nok så interessant er det eksistentielle aspekt. Goethe og Thorvaldsen er begge ikke synderlig kristne, men respekterer begge Kristus på et højere niveau end oplysningstiden,

der anså Jesus for en god opdrager, men i øvrigt anså hans død og opstandelse for overflødig, fordi mennesket var godt og fornuftigt i forvejen. Både Thorvaldsen og Goethe undgår skildringen af Langfredags død på korset, men Thorvaldsen skildrer den overstrømmende nåde: blot dette, dette geniale, at han lader Kristus træde tilbage for ligesom at lokke os til sig; – og Goethe skildrer den nøgne genopstandelses sejr.

I den klassicistiske trang til et kønnere symbol end den forkrampede døende på korset, altså i den klassicistiske trang til smag i fortolkningen af Kristus er Thorvaldsen og Goethe enige. Men Thorvaldsens Kristus er en europæisk berømmethed. I min barndoms Wien havde vi i den italienske kirke en kopi af Leonardos nadver, der nu er et bedre studieobjekt end originalen, og ude på Simmeringer Hauptstrasse, når man kørte med linje 71 fra vores hus på Rennweg ud til Zentralfriedhof, ligeså selvfølgelig en kopi af Thorvaldsens Kristus i fuld størrelse. Jeg troede såmænd dengang, at den i København var kopien, og det gør mange sikkert endnu.

Goethes Kristus er i sammenligning en strøtanke. Men de to åndens stormænd har måske dette tilfælles, at Frue Kirke ikke uden grund kaldes for Kristussalen, at vi altså allesammen lader hånt om de kedsommelige apostle, således som Goethe også så det komme. Et andet og måske uhøfligt spørgsmål er det, om Thorvaldsen strengt taget bør regnes til den bildende del af Dansk Guldalder, for såvidt som størstedelen af hans virke intet har med Danmark at gøre. Netop skulpturerne til Vor Frue Kirke var vel det eneste virkelig store arbejde, Thorvaldsen gik ind i Dansk Guldalder med. Der kan man så sige, at Kristus bliver det, vi gerne ser som ægte dansk, nemlig et udtryk for understatement, medens apostlene bliver det, vi kan kalde metervare med mange meter lagenstof, en fin-fin vare, men heller ikke mere, dels på grund af økonomien, dels af borgerlige sædelighedsgrunde. Thorvaldsens apostle sprænger ingen grænser. I dag er de mere skadelige end gavnlige for kristendommens image. Derfor nogle bemærkninger om,

hvorledes hedningen Goethe ville have gavnet moderne kristendom.

Denne ekskurs, der vil blive holdt så kort som muligt, tilstræber at give materiale til en konstruktiv syntese i slutningen af denne fremstilling.

Interessen samler sig ikke om nordsiden, der i flere årtusinder er blevet behandlet mytisk og tildels muntert, men om sydsiden, hvor man må sige, at nr. 12 Paulus og nr. 13 Simon Peter ser Goethe sig ikke i stand til at visualisere. At nr. 9 Matthæus bringes sammen med ikke en engel, men en genius, er vel en uskyldig klassicisme. At kærlighedsbudskabet bevidst sprænger borgerligheden i nr. 8 Johannes og nr. 11 Maria Magdalena, bør erindres. Det var ganske vist allerede Adam i Paradis, der sagde, at manden skal forlade sin fader og moder og holde sig til sin hustru (hvor han ellers havde den erfaring fra), men det vigtige er, at Jesus citerer Adam og sprænger den hidtidige borgerlige stammefølelse, efter hvilken familien og nationen er vigtigere end individet. Det nye aspekt af næstekærligheden ligger i Goethes tolkning af nr. 10 høvedsmanden, der beder om hjælp ikke til et familiedlem og sågar afkom, men til en slave, altså bare et menneske. Må jeg bringe en kort parallel:

I begyndelsen af sin sene roman *Wilhelm Meisters Wanderjahre* skildrer Goethe, hvorledes et lille optog kommer ned ad bjerget. Han fører et æsel, hvorpå hun sidder med et spædbarn. At historien er fortalt før, understreges senere af, at han hedder Josef og er tømrer. Men nu til det givtige: Jesus var som bekendt søn af ikke Josef, men Helligånden (hvordan det så kan forbindes med hans stamtræer). Goethe interesserer sig aldeles ikke for guddommelige oprindelser, men for dette at manden tager sig af sin veninde og dennes medbragte barn, som han ikke er fader til. Her og andetsteds i *Wanderjahre*, overhovedet i sin sene produktion ligesom i den tidligste, ønsker Goethe at skabe efterborgerlige moralbegreber: at man elsker nogen, er ikke et spørgsmål om stammebiologi, om at man sandelig

selv er fader til pigens unge. Goethe ser det nytestamentlige kærlighedsbudskab som et stort op-gør med borgerlig familiefornuft.

Ser vi på billederne i Dansk Guldalder, herunder på menneskeskildringen, er det tydeligt, at de i overvejende grad er enten fra den tidlige historie, hedenske eller kristne, eller er familieidyller (Nathansonske, Heibergske osv.) helt hen i den beroligelse, der ligger i fysiognomiske ligheder. Kunst, kristendom og borgermoral gik stadig sammen i noget, man i dag nødig vil kalde nogen højere enhed.

Thorvaldsen har i høj grad overvundet traditionen med sin Kristusskikkelse og dens udtryk af nåde og næsten ydmyghed. Apostlene blev aldrig synderlig berømte. Spørgsmålet er, om man i dag vil erklære, at Dansk Guldalder mundedede ud i biedermeieren, og så var der ikke mere. Bestemmer vi ikke selv, hvad der er guldalder, og hvad vi lader os inspirere af? Kunne man ikke tænke sig, at i stedet for at opfatte Goethe som fræk polemik kunne man simpelthen inddrage ham, gøre ham til en konstruktiv del af os selv og tage imod hans

forslag til udsmykning af et kirkerum, ikke nødvendigvis Københavns domkirke, for der bygges jo kirker nok, og der er stadig ivrige billedhuggere.

Projektet bliver godt nok dyrt; det tangerer landsopgave som København eller Viborg, og man ønsker jo ikke at brænde en stor kirke af bare for at kunne bygge den anderledes op. Så vi arbejder på det utopiske plan.

Hvad denne oversigt ville bringe, var:

1. Dansk Guldalder var ikke mindst i sin bildende del underkastet snævre økonomiske love, cost-benefit-tankegange.
2. Dansk Guldalder var en borgerkunst, bestemt af moralregler, der skabte en beskyttende afstand mellem familiehygge og højere myter, tildels endog i en tro på at de faldt sammen.
3. Dansk Guldalder skal ikke være et nostalgisk tilbageblik. Vi oplever en kunstnerisk kraft, der hos Thorvaldsen og andre er af internationalt og mere end tidsbetinget karat og måske kan give os kraft til at være andet end historikere.

Note

1. J.W.Goethe: *Christus nebst zwölf alt- und neuteamentlichen Figuren, den Bildhauern vorgeschlagen* (1830), Jubiläums-Ausgabe XXXV, s. 271-278, cf. s. 379.